

Klasik İslam Tarihi Kaynaklarında Yaratılış: Târîh-i Ahterî Örneği

Creation in Classical Islamic History Sources: The Example of Târîh-i Ahterî

Dr. Öğr. Gör. Mehmet Emin YAĞCI

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Dr., Kütahya Dumlupınar University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences, Kütahya, Türkiye.
emin.yagci@dpu.edu.tr

 0000-0001-6082-822X

Makale Bilgisi / Article Information		
Makale Türü / Article Type	Derleme / Composition	Yayın Tarihi / Published
Geliş Tarihi / Received	Kabul Tarihi / Accepted	
28 Aralık / December 2021	11 Şubat / February 2022	15 Mart / March 2022

Atıf Bilgisi / Cite as:

Yağcı, Mehmet Emin. "Klasik İslam Tarihi Kaynaklarında Yaratılış: Târîh-i Ahterî Örneği", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (Mart 2022), 712-730.
<http://doi.org/1051702/esoguifd.1049832>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Theology Bütün hakları saklıdır. / All right reserved. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esoguifd>

CC BY-NC 4.0 This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Etik Beyanı / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu, yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği ve bu araştırmanın desteklenmesi için herhangi bir dış fon almadıkları yazar tarafından beyan olunur / It is declared by the author that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study; that all the sources used have been properly cited; that no external funding was received in support of the research.

Klasik İslam Tarihi Kaynaklarında Yaratılış: Târîh-i Ahterî Örneği¹

Öz ► İslamî literatürde yaratılan ilk varlığın kalem, akıl, nûr-i Muhammedî, kürsî, arş, su, ruh, levh-i mahfûz, hava, rüzgâr, karanlık ve aydınlık gibi pek çok görüş ortaya atılmıştır. Klasik İslam Tarihçileri tarihin başlangıcını insanın yaratılışı olarak kabul etmişler ve kitaplarını Hz. Âdem'in (a.s.) yaratılışı ile başlatmışlardır. 16. yüzyılda yaşayan Ahterî Muslihuddin Mustafa Efendi de *Târîh-i Ahterî* adlı eserine Hz. Âdem ve yaratılış ile başlamıştır. Rivayetçi bir metotla eserini yazan Ahterî eserinde, Hz. Âdem'den itibaren Hz. Muhammed'in (s.a.v) doğumuna kadar irsiyet bağı bulunan bazı peygamberleri, Hz. Muhammed'in hayatını, Hulefâ-yi Râşidîn'i, Ehli Beyt'i ve müctehid mezhep imamlarını ele almıştır. Naklettiği rivayetlerin doğruluğu konusunda nadiren görüş belirten Ahterî, yaşadığı dönemde sahip olduğu bilgi birikimini ve kaynak zenginliğini olduğu gibi aktarmıştır. Böylece okuyuculara bol malzeme sunmuş, tüm rivayetleri bir araya getirmiş ve yorumu okuyuculara bırakmıştır. Bu çalışmamızda klasik İslâm Tarihi kitaplarında yaratılış konusunun nasıl ele alındığı ve *Târîh-i Ahterî*'de yaratılış konusunun nasıl işlendiği ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Târîh-i Ahterî, Yaratılış, Âdem, Ahterî Muslihuddin Mustafa Efendi.

Creation in Classical Islamic History Sources: The Example of Târîh-i Ahterî

Abstract ► In Islamic literature many views have been put forward about the first created one such as the pen, the mind, nûr-i Muhammedî, the kürsî (pulpit), arş (العرش), the water, the spirit, the Lawh-i Mahfuz, the air, the wind, the darkness and light. Classical Islamic Historians generally started history with the creation of the universe called "hilkat (genesis)/ creation" and the Prophet Adam (as). Classical Islamic Historians accepted the beginning of history as the creation of humans and started their books with the creation of Prophet Adam (as). Islamic Historians Ibn Ishaq (d. 151/768) and Ibn Hisham (d. 218/833) Ibn Sa'd (d. 230/845) Ibn Kutayba (d. 276/889) Balazuri (d. 279/892) -93) Dineverî (d. 282/895) Ya'kûbî (d. 292/905) and Tabari started their works with the creation and Prophet Adam (as). Ahterî Muslihuddin Mustafa Efendi, who lived in the 16th century, also started his work *Târîh-i Ahterî* with the Prophet Adam (as) and creation. Ahterî, who wrote his work with a narrative method, wrote about some prophets, who were hereditary from Prophet Adam (as) until the birth of Prophet Muhammad (PBUH), and his life, Hulefâ-yi Râşidîn, Ehli Bayt and mujtahid sect imams. Ahterî, who rarely expressed an opinion on the accuracy of the narrations he narrated, conveyed the knowledge and wealth of resources he had during his lifetime. Thus, he presented plenty of material to the readers, brought together all the narrations and left the interpretation to the readers. In this study, it will be discussed how the subject of creation is handled in the classical Islamic History books and how the subject of creation is handled in Muslihuddin Mustafa Efendi's book *Târîh-i Ahterî*, which he wrote on the History of Islam (Siyer).

Keywords: History of Islam, Târîh-i Ahterî, Creation, Adam, Ahterî Muslihuddin Mustafa Efendi.

¹ Bu çalışma, 21-23 Ekim 2021 tarihlerinde Kütahya'da düzenlenen "V. Bilimler Işığında Yaratılış Kongresinde" sunulan sözlü bildiri esas alınarak hazırlanmıştır. / This study was produced based on the paper presented at the "Fifth Congress on Creation in the Light of Sciences" held in Kütahya on 21-23 October 2021.

Giriş

İnsanlık tarihi boyunca büyük ilgi uyandıran yaratılış meselesi Kutsal Kitaplarda önemli yer tutmaktadır. Özellikle Kur'ân ve Tevrat'ta yaratılışla ilgili bilgiler geniş olarak yer almaktadır. Kur'ân-ı Kerîm, kâinatın ilk halinden, gökyüzünün ve yeryüzünün yaratılışından² ve insanın yaratılış evrelerinden³ bahsetmektedir. İlk insanın topraktan yaratılışı⁴ çeşitli ayetlerde yer almakta ve daha sonra da insanın ana rahmindeki yaratılış merhalelerine⁵ değinmektedir. Tevrat'ın Tekvin/yaratılış bölümünde de başlangıçta Tanrı'nın gökyüzünü ve yeryüzünü yarattığı, sonra hayvanları ve bitkileri⁶ daha sonra da ilk insanı yarattığı⁷ şeklindedir. Kur'ân ve Kitâb-ı Mukaddes'e göre yaratılan şeylerin hepsi altı günde⁸ yaratılmış, cinler, melekler, hayvanlar ve bitkiler insandan önce yaratılmıştır.⁹ İnsandan önce yaratılan tüm varlıklar, kendilerinden istifade edilmesi için mükemmel bir şekilde yaratılmışlardır. Diyebiliriz ki Allah Teâlâ, yarattığı bu mükemmel varlıklar içinde eşref-i mahlûkat olan insanı yaratmadan önce, yeryüzünü onun rahat yaşaması için uygun hale getirmiş ve onun istifadesine sunmuştur.¹⁰ İnsanın yaratılış gayesi ise Allah Teâlâ'ya kulluk etmek, O'nun irâdesini yeryüzünde temsil etmek, emir ve yasaklarına uygun olarak yaşayan bir toplum ve medeniyet bilincini oluşturarak yeryüzünü daha yaşanır bir hale getirmektir.¹¹

خلق/halk, Kur'ân, hadis, tefsir, siyer gibi İslâmî ilimlerde en çok geçen bir kelimedir. Lügatte “yaratmak, meydana getirmek, bir şeyden yeni bir şey icat etmek,¹² imal etmek, işten önce isteğine göre ölçüp biçmek”¹³ gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Aynı kökten gelen خلقة/hilkat kelimesi de “yaratılış, huy, mizaç, beden yapısı, bünye, dış görünüş”¹⁴ gibi manalar ifade etmektedir. Dinî terminolojide ise خلق/halk kavramı Allah Teâlâ'ya ait olmak üzere “yaratmak, yoktan var etmek”

² el-Bakara 2/ 29; el-En'âm 6/101; er-Rûm 30/8, 19.

³ el-Alak 96/2; et-Tîn 95/4; et-Târik 86/6.

⁴ el-Fâtır, 35/11; es-Sâd, 38/71; Âl-i İmrân, 3/59; es-Secde 32/7; er-Rûm, 30/20; el-Hacc, 22/5; el-Mü'min; 40/67; er-Rahmân, 55/14.

⁵ el-Mü'min 40/67; ez-Zümer 39/6.

⁶ Kutsal Kitap, Tevrat, Zebûr, İncil (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi-Yeni Yaşam Yayınları, 2016) Yaratılış. 1: 20-25.

⁷ Yaratılış. 1:27.

⁸ El-Kâf, 50/38; el-A'râf 7/54; el-Hûd 11/7; es-Secde 32/4; Yaratılış. 2:31.

⁹ Geniş bilgi için bkz. Hamza Gökdere, *Kur'ân-ı Kerîm ve Kitâb-ı Mukaddes'te Yaratılış*, (Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 7-10.

¹⁰ Zeki Keskin, “Ayetler Işığında İnsanın Yaratılışı”, I. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi Tebliğleri. ed. Âdem Tatlı vd. (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, 2017), 383.

¹¹ Fayda, Mustafa. “Tarih”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2011, 40/30-36.

¹² Luvis Ma'lûf, *el-Muncid fi'l-Luğati*, (Beirut, Dâru'l-Meşrik, 33. Basım, 1992), “hlk”, 193.

¹³ İbrahim Enis ve dğr, *el-Mu'cemu'l- Vasit*, (İstanbul, el-Mektebetü'l- İslamiyye, 2. Basım, Cilt. 1, 1392/1972), “hlk”, 252.

¹⁴ Serdar Mutçalı, *Arapça Türkçe Sözlük*, (İstanbul, Dağarcık Yayınları, 1995), “hlk”, 246.

olarak tanımlanmaktadır. Yaratmak kelimesiyle ilgili “bedi’/ibdâ’,¹⁵ fatr,¹⁶ sun’,¹⁷ inşâ’,¹⁸ ca’l¹⁹” gibi ifadeler de kullanılmıştır. Kur’ân-ı Kerîm’de خلق/halk kelimesi elli iki yerde,²⁰ bu kökten türeyen kelimeler²¹ ise 200’den daha fazla yerde geçmektedir. Yaklaşık olarak göklerin ve yerin yaratılışı elli ayette,²² insanın yaratılışı yüz ayette,²³ genel anlamda yaratma ise elli ayette²⁴ söz konusu edilmektedir. Yaratmayla ilgili bu kelime hadislerde de çok fazla kullanılmıştır.²⁵

1. Klasik İslam Tarihi Kitaplarında Yaratılış

Klasik İslam Tarihçileri tarihin başlangıcını insanın yaratılışı olarak kabul etmişler ve kitaplarını Hz. Âdem’in (a.s.) yaratılışı ile başlatmışlardır. Eserlerini kaleme alırken besmele, hamdele ve salveleden sonra insanın niçin ve nasıl yaratıldığını anlatmışlardır.²⁶ Eserleri günümüze ulaşmış İslam Tarihçilerinden İbn İshak (ö. 151/768) ve İbn Hişâm, (ö. 218/833) *es-Siretü'n-Nebeviyye* adlı eserlerinde Hz. Muhammed’in (s.a.v.) nesebini Hz. Âdem’den (a.s.) başlatmışlardır.²⁷ Aynı şekilde İbn Sa’d, (ö. 230/845) *et-Tabakâtü'l-Kübrâ* adlı eserine Hz. Âdem’le (a.s.) başlamış ve “*Ben Âdem’in (a.s.) soyundan gelen çocuklarının efendisiyim*”²⁸ hadisini zikretmiş, daha sonra da Hz. Âdem (a.s.) ve Havva’nın yaratılışı²⁹ hakkında bilgiler vermiştir. İbn Kuteybe (ö. 276/889) *Kitâbu'l-Maârif* adlı eserinde kâinatın yaratılışı³⁰ hakkında Tevrat’tan ve Vehb b. Münebbih’ten (ö. 114/732) gelen rivayetlere dayanarak verdiği bilgilerden sonra Hz. Âdem’in (a.s.) yaratılışını³¹ anlatmış; sonra da Hz. İsa’ya (a.s.) kadar gelen diğer peygamberler³² hakkında bilgiler vermiştir.³³ Belâzürî (ö. 279/892-

¹⁵ el-Bakara 2/117; el-En’âm 6/101.

¹⁶ el-En’âm 6/79; el-Hûd 11/51.

¹⁷ el-Hûd 11/51.

¹⁸ el-En’âm 6/141.

¹⁹ el-Kehf 18/32.

²⁰ el-Bakara 2/21, 29, 228; en-Nisâ 4/1; el-Mâide 5/18; el-En’âm 6/1, 2, 73, 94, 101; el-A'râf 7/54, 185; et-Tevbe 9/36..

²¹ el-Bakara 2/164; el-Âl-i İmrân 3/47, 49, 190, 191; en-Nisâ 4/28, 119; el-Mâide 5/17, 110.

²² el-Bakara 2/29, 164; el-Âl-i İmrân 3/190, 191.

²³ el-Bakara 2/21; el-Âl-i İmrân 3/59; en-Nisâ 4/1.

²⁴ el-Bakara 2/228; el-Âl-i İmrân 3/47, 49; en-Nisâ 4/28.

²⁵ Çağrıci, Mustafa. “Yaratma”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2013) 43/324-329.

²⁶ Bekir Biçer, “Tarih Yaratılışla Başlar”. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*. 5/17, (2018), 117-134.

²⁷ Muhammed İbn İshak. *es-Siretü'n Nebeviyye*, (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2004), 1/17; İbn Hişâm, *es-Siretü'n Nebeviyye*, (Beirut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 3. Basım, 1410/1990), 1/11.

²⁸ Muhammed b. Sa’d, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, thk: Dr. Ali Muhammed Ömer, (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1. Basım, 1421/2001), 1/4.

²⁹ İbn Sa’d, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 1/5-23.

³⁰ İbn Kuteybe, *el-Maârif*, thk: Dr. Servet Ukkâşe, (Kahire: Dâru'l-Maârif, 4. Basım, 1119), 9-16.

³¹ İbn Kuteybe, *el-Maârif*, 17-19.

³² İbn Kuteybe, *el-Maârif*, 19-20.

³³ Tüccar, Zülfikar. “el-Maârif” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2003) 27/271.

93) *Ensâbü'l-Eşrâf*³⁴ adlı eserinde ilk önce Hz. Âdem'in (a.s.) çocuklarını anlatmıştır. Dineverî (ö. 282/895) *el-Ahbâru't-Tivâl* adlı eserine “*Firkatü Evlâd-ı Âdem*”³⁵ ifadelerini kullanarak başlamıştır. Ya'kûbî (ö. 292/905) ise, *Târîhu'l Ya'kûbî* adını taşıyan eserine Hz. Âdem (a.s.) ile Havva kıssalarından başlaması onun da yaratılıştan itibaren 259/872 yılına kadar ki olayları kronolojik sıraya göre anlattığını göstermektedir.³⁶ Yine büyük İslâm Tarihçilerinden Taberî, *Târîhu'r-Rusül ve'l-Mülûk* adlı eserinde, yaratılışa geniş şekilde yer vermiş, önce zaman ve mahiyeti,³⁷ sonra da Allah Teâlâ'nın vakit ve zamanın başlangıcından önce yaratmış olduğu varlıklar hakkında bilgiler vermiştir. Bu anlatıma, evrende ilk yaratılanın ne olduğu konusundaki farklı görüşleri zikrederek başlamıştır. İbn Abbas'tan (ö. 68/687-88) gelen birçok rivayette yaratılan ilk şey kalemdir.³⁸ Ondandır bir rivayet: «*Rabbim ilk önce kalemi yarattı. Allah ona: Yaz diye emretti, o, kıyamete kadar olacak şeyleri yazdı*» şeklindedir. Bir kısım rivayetlerde ilk yaratılanın nur ve karanlık³⁹ olduğu, başka bir rivayette ise önce arşın, sonra kalemin yaratıldığı ifade edilmektedir. Vehb b. Münebbih'ten nakledilen başka bir rivayet ise, ilk yaratılanın kalem, sonra kürsü, sonra hava ve karanlıklar, daha sonra su ve suyun üzerinde de arşı yarattı⁴⁰ şeklindedir. Taberî daha sonra Hûd suresinin «*Gökleri ve yeri altı günde yaratan odur*» anlamındaki yedinci ayetini⁴¹ ve bu konuyla ilgili diğer bazı ayetleri⁴² de zikrettikten sonra Allah Teâlâ'nın hangi günde neleri yarattığı, gökleri ve yeri hangi günde yarattığı ile ilgili görüşleri nakletmektedir. Taberî'deki birçok rivayete göre, Allah Teâlâ gökleri, yeri ve diğer tüm varlıkları pazar günü yaratmaya başlamış ve cuma günü Âdem'i (a.s.) yaratarak bu süreci tamamlamıştır.⁴³ Taberî, bu konuyla ilgili çok sayıda rivayeti kitabına almasına rağmen, rivayetlerin çokluğundan dolayı “*Eserimizin fazla uzamasından sakınarak, bu konu ile ilgili haber ve rivayetlerden birçoğunu nakletmedik*” ifadesini kullanmıştır. Taberî, zaman ve devirler yaratılmadan önce, yaratılanları⁴⁴ anlattıktan sonra, gece ve gündüzün hangisinin daha evvel yaratıldığı ile ilgili farklı görüşleri sıralamış sonra güneş ve ay⁴⁵ hakkında bilgiler vermiştir. Daha sonra da İblîs, Hz. Âdem'in (a.s.) yaratılışı ve Havva'nın Âdem'in (a.s.) kaburgasından yaratılışı,⁴⁶ cennetten indirilmeleri,⁴⁷

³⁴ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*. thk: Süheyl Zekkâr ve Riyaz Ziriklî, (Beyrut, Lübnan: Dâru'l-Fikr, 1417/1996), 7.

³⁵ Dîneverî, Ebû Hanîfe, *el-Ahbâru't-Tivâl*. (Mısır: Matbaatü's-Saâde, 1330), 2.

³⁶ Ya'kûbî, Ahmed b. Ebî Ya'kûb, *Târîhu'l-Ya'kûbî*,. (Necef: Matbatü'l-Garî, 1358), 1/1.

³⁷ Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Târîhu'r-Rusül ve'l-Mülûk*, Thk: Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim (Mısır: Dâru'l-Maârif, 2. Basım, 1119/1707), 1/9-31.

³⁸ Taberî, *Târîhu'r-Rusül ve'l-Mülûk*, 1/32-34.

³⁹ Taberî, *Târîhu'r-Rusül ve'l-Mülûk*, 1/34.

⁴⁰ Taberî, *Târîhu'r-Rusül ve'l-Mülûk*, 1/37-42.

⁴¹ Taberî, *Târîhu'r-Rusül ve'l-Mülûk*, 1/ 43.

⁴² el-Fussilet, 9-13.

⁴³ Taberî, *Târîhu'r-Rusül ve'l-Mülûk*, 1/43-80.

⁴⁴ Taberî, *Târîhu'r-Rusül ve'l-Mülûk*, 1/ 9-19.

⁴⁵ Taberî, *Târîhu'r-Rusül ve'l-Mülûk*, 1/20-26.

⁴⁶ Taberî, *Târîhu'r-Rusül ve'l-Mülûk*, 1/81-105.

⁴⁷ Taberî, *Târîhu'r-Rusül ve'l-Mülûk*, 1/120-136.

Âdem (a.s.) ve Havva'nın çocukları⁴⁸ gibi konuları ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Taberî cin, melek ve insanın yaratılışı ile ilgili çok fazla nakiller yapmıştır. Bu nakledilenlere göre cinler dumansız ateşten, melekler nurdan ve insan çamurdan yaratılmıştır. Yeryüzünde ilk önce cinler yaşamaktaydı. Onlar yeryüzünde kan döküp, birbirlerini öldürdükten sonra Allah onlara karşı başlarında İblîs olduğu halde meleklerin “cin” adını taşıyan soyundan askerler yolladı.⁴⁹

Taberî, Âdem'in (a.s.) yaratılışını şöyle anlatmaktadır: Allah Teâlâ, Âdem'i (a.s.) yaratmak istediğinde, önce Cebrâil'i yeryüzüne gönderip toprak getirmesini istedi. Fakat yeryüzü ona, “toprağımdan bir şey alarak onu eksiltmeden, şekil ve suretimi bozarak beni hakir düşürmeden Allah'a sığınırım” diyerek Cebrâil'in yeryüzünden toprak almasına izin vermedi. Bunun üzerine Cebrâil toprağı almadan Allah'ın huzuruna döndü. Allah Teâlâ, bundan sonra Mikâil'den toprak getirmesini istedi. Yeryüzü, yine Allah Teâlâ'ya sığınarak toprak alınmasına müsaade etmedi. Allah Teâlâ, daha sonra, Azrâil'i gönderdi. Yeryüzü, yine Allah Teâlâ'ya sığınarak toprak getirmesine izin vermek istemedi. Fakat Azrâil: “Allah Teâlâ'nın emrini yerine getirmeden ve yerden toprak almadan göğe dönmekten Allah Teâlâ'ya sığınırım” dedikten sonra yeryüzünden toprak aldı. Toprağı yalnız bir yerden almayıp, beyaz, kırmızı ve siyah yerlerden alarak bunları birbiriyle karıştırdı. Bundan dolayı Âdemoğullarının tenleri farklı renkte oldu. Azrâil toprağı aldıktan sonra göğe yükseldi ve onu su ile kardı, toprak, yapışkan çamur şekline büründü. Çamur kokuncaya kadar uzun bir müddet kendi halinde bırakıldı.⁵⁰

Âdem'e (a.s.) ruh üflenmesi de Taberî'de İbn Abbas'tan rivayetlerle şöyle anlatılmaktadır: Allah Teâlâ'nın Âdem'e (a.s.) ruh üfleyeceği zaman meleklerle: “Ben Âdem'e (a.s.) ruh üfledikten sonra ona secde ediniz” diye emretti. Allah Teâlâ, cesede ruh üflediğinde ruh başından girdi, Âdem (a.s.) hapşırınca, melekler: “Allah'a hamdolsun”, diye söylediler. O da: “Allah'a hamdolsun”, dedi. Allah Teâlâ: “Rabbin seni esirgesin”, diyerek karşılık verdi. Âdem'in (a.s.) gözleri canlanınca cennet meyvelerine baktı, ruh bedenine girdiğinde onlardan hemen yemek istedi, iki ayağı canlanmadan, acele ederek, yerinden kalkıp cennet meyvelerine atladı, Allah Teâlâ bu durumu: “insan aceleden yaratıldı”⁵¹ ayetiyle anlatılmaktadır. İblîs dışında tüm melekler Âdem'e (a.s.) secde ettiler. Fakat o, secde etmedi, kendisini büyük sayarak kâfirlerden oldu.⁵²

Görüldüğü gibi İslam Tarihçileri kitaplarına genellikle yaratılış ile başlamışlardır. Bu konuyu işlerken de yeryüzü, gökyüzü, cinler, melekler, Hz. Âdem ve Havva'nın yaratılışını anlatmışlardır.

2. Târîh-i Ahterî

⁴⁸ Taberî, *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1/152-154.

⁴⁹ Taberî, *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1/84.

⁵⁰ Taberî, *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1/89-94.

⁵¹ el-Enbiyâ 21/37.

⁵² Taberî, *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1/94-116.

Ahterî, Osmanlı Devleti'nde II. Bayezid (1481-1512), Yavuz Sultan Selim (1512-1520) ve Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) dönemlerine rastlayan bir devirde yaşadı. 'Ahterî' mahlası ile tanınan müellif Muslihuddin Mustafa Efendi, 16. yüzyılda Afyon Karahisar'da dünyaya geldi ve Kütahya'daki Haliliye Medresesi'nden icazet aldı ve aynı medresede müderris oldu. Meşhur sözlüğü *Ahterî-i Kebîr* olmak üzere *Câmi'u'l-Lisân*, *Câmi'u'l-Mesâil*, *Hâmilü'l-Muhâzarât/Câmi'u'l-Muhâzarât*, *Şerhu alâ Risâleti'l-Kefevî fi'l-Âdâb*, *Tercemetü'l-Ehâdîsi'l-Erbâin* ve *Târîh-i Ahterî* gibi birçok eser kaleme aldı.

Muslihuddin Mustafa Efendi, siyer ile ilgili kitabını kaleme alırken İslam tarih yazıcılığında geleneksel bir yol olan rivayetçi metodu kullanmıştır. Ahterî, *Tarih* kitabında Hz. Âdem'den (a.s.) Hz. Muhammed'e (s.a.v.) kadar irsiyet bağı olan peygamberleri, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hayatını, Râşid halifeler; Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali ve mezhep imamları; İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe, İmam Şâfiî, Mâlik b. Enes ve Ahmed b. Hanbel'i ele almıştır. *Ahterî Târîhi* bu özellikleri ile İslam Tarihi alanında Umumi Tarih dediğimiz, yaratılıştan başlayıp müellifin yaşadığı zamana kadar devam eden hacimli eserlerin bir özeti şeklindedir. Ancak kitap, yazarın yaşadığı on altıncı yüzyıl olaylarından bahsetmemekte, Sünnî mezhep imamlarını kısa olarak anlatmaktadır.⁵³ Ahterî'nin kitaplarında dikkat çeken bir kavram da "Râfize"dir. Eserinde yaşadığı asırdaki Sünniliğe karşı olan, Şiiliğin bir kolu sayılan Râfîzî ve Râfîzîlik anlayışı hakkında da bilgiler vermektedir.⁵⁴ Peygamberlerin kıssalarını işlerken, İsrailiyat içerikli bilgilerden istifade etmiş ve konuyu âyetlerle kurgulanmış bir şekilde anlatmıştır.⁵⁵ Kısaca *Ahterî Tarihi*, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hayatını ve O'nun neslinin geldiği bazı peygamberleri, dört İslam halifesini ve mezhep imamlarını içine alan İslam Tarihi şeklinde yazılmış, efrâdını câmi, ağyarını mâni bir mahiyet arz ettiği söylenebilir.⁵⁶

3. Târîh-i Ahterî'de Yaratılış

Ahterî, diğer birçok İslam Tarihçisi gibi eserine cinlerin ve insanın yaratılışıyla başlamıştır. O, Yüce Allah gökleri ve yeryüzünü yarattıktan sonra cinleri ateşin alevinden yarattı, demektedir. Sonra cinler ve İblîs hakkında şu bilgileri vermektedir: Âdem (a.s.) insanların babası, İblîs şeytanların babasıdır. Cinlerin atası ise Can'dır. Cinler onun çocuklarıdır.⁵⁷ Cinler yeryüzüne

⁵³ Mehmet Emin Yağcı, *Muslihuddin Mustafa Efendi'nin Târîh-i Ahterî Adlı Eserinin Tahkik ve Değerlendirilmesi*. (Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 269.

⁵⁴ Geniş bilgi için bkz: Rifat Türkel, "Ahterî'nin İslam Mezhepleri ile İlgili Görüşlerinin Eserleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi", *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi* 8/2 (Nisan 2016): 187-209. <https://doi.org/10.18403/emakalat.70662>

⁵⁵ İlhami Günay, "Ahterî'nin Eserlerinin Tefsir ve Kur'ân İlimleri Açısından Değerlendirilmesi", *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi (İMAD)* 2/3 (Aralık 2017), 378.

⁵⁶ Mustafa Kelebek, "Bir Fıkıh Klasığı Olarak Ahterî'nin "Câmi'u'l-Mesâil" Adlı Eseri", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 27 (2016), s. 579.

⁵⁷ Ahterî Mustafa Efendi, *Târîh-i Ahterî*. (Ankara: Milli Kütüphane, Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi. No: 46, 1140). 5z.

yerleşip orada uzun müddet kaldılar. Sonra onların aralarında haset, kin ve kavga çıktı. Bundan dolayı Allah Teâlâ onlara, cin denilen meleklerden bir grup gönderdi. Başkanları İblîs onların en güçlüsü ve en bilginiydi. Allah Teâlâ'nın emriyle yeryüzüne yerleştiler, cinleri dağların kovuklarına ve denizlerin adalarına sürdüler. Allah Teâlâ onlardan bazı ibadetleri hafifletti. İblîs'e yeryüzü ve gökyüzünün hükümrانlığını verdi. Onlardan biri hakkında hüküm verdiğinde onun hükmü reddedilmezdi. İblîs'in yeşil zümrüitten iki kanadı vardı. Emrinde yetmiş bin melek olduğu halde gökyüzünde, yeryüzünde ve cennette Allah'a ibadet ederdi. Seksen bin sene Allah'a ibadet ettiği söylenir. Allah ona hayranlık duyduğu her şeyi verdi. Kendi kendine Allah bana bu mülkü/hükümrانlığı, meleklerin en cömerdi olduğum için verdi diyerek kibirlendi.⁵⁸

Kur'an'da zikredilen cinler, dumansız cehennemden alevinden yaratıldı. Allah Teâlâ İblîs'i meleklerden çıkartınca ona bir zürriyet verdi ve o şeytanların babası oldu. İblîs öldüğü zaman cinler arasında Müslüman ve kâfir olanlar olduğu gibi yaşayan ve ölenler de vardı. Bu konuda Vehb b. Münebbih der ki: "Cinlerden insanlar gibi doğanlar, yiyip içenler olduğu gibi rüzgâr konumunda olup doğmayan ve yiyip içmeyenler de vardır".⁵⁹ Ahterî sözlüğünde de cin konusuna belirgin şekilde değinilmektedir. Örnek verecek olursak; Ğûl (عول) "değişik şekil ve renklerde olup insanı yoldan çıkaran cin",⁶⁰ sahr (صخر) "Süleyman'ın (a.s.) mührünü çalan cin",⁶¹ şîsabân (شيصبان) "İblîs'in askerlerinin çoğunun bulunduğu cin taifesinin adı"⁶² bunlardan birkaçıdır.⁶³

Târîh-i Ahterî'yi, yaratılışla ilgili naklettiği bilgiler açısından incelediğimizde; Allah'tan başka, hiçbir şey yok iken ilk önce Hakikat-i Muhammediyye/Nûr-ı Muhammedî'nin var olduğu, tüm yaratıkların bu hakikatten yaratıldığı düşüncesi esas alınmıştır. Eserinin birçok yerinde bu anlayış işlenmiştir.⁶⁴ Daha ziyade İslam mutasavvıflarının kullandığı ve bir kudsî hadise isnad ettirilen bu yorum, "Sen olmasaydın kâinatı yaratmazdım"⁶⁵ ifadesiyle anlamlandırılır. Varlık âleminin ilki olan "Nûr-ı Muhammedî" ortaya çıktıktan sonra her şey o nurdan ve onun için yaratılmıştır. Resûl-i Ekrem'in (s.a.v.) ruhu ve nuru tüm insanlardan, peygamberlerden, hatta meleklerden önce yaratıldığından Hz. Muhammed (s.a.v.) insanlığın manevi babası, aynı zamanda ruhların babasıdır (ebü'l-ervâh). Hz. Âdem ise insanların maddeten ilk babasıdır (ebü'l-beşer). "Allah ilk defa benim nurumu yarattı"; "Âdem toprakla su arasında iken ben peygamber idim"⁶⁶ anlamındaki hadislerde de bu

⁵⁸ Ahterî, *Târîh-i Ahterî*, (Adnan Ötüken, 46), 6v.

⁵⁹ Ahterî, *Târîh-i Ahterî*, (Adnan Ötüken, 46), 10v-z.

⁶⁰ Ahterî Mustafa Efendi. *Ahterî-i Kebîr*, (İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1310), II/106.

⁶¹ Ahterî, *Ahterî-i Kebîr*, I/459.

⁶² Ahterî, *Ahterî-i Kebîr*, I/454.

⁶³ Türkan, Ahmet "Ahterî-i Kebîr Sözlüğünde Geçen Dinler ve Dini Kavramlar Üzerine Bir Değerlendirme". ed. Bilal Kemikli, Ahmet Türkan (Ankara: TDK Yayınları, 2018), 198.

⁶⁴ Ahterî, *Târîh-i Ahterî*, vr. 6 Z; 8 v-z; 12 v; 14 v; 16 v-z; 15 v.

⁶⁵ İsmail b. Muhammed el-Cerrahi Aclûnî, *Keşfu'l-Hafa*, II/164.

⁶⁶ Aclûnî, *Keşfu'l-Hafa*, 1/265-266.

duruma işaret edilmiştir. Hz. Âdem'de (a.s.) ortaya çıkıp daha sonra diğer peygamberlere geçen, Hz. Muhammed (s.a.v.) cismen dünyaya gelince ona geçip onda ebedi olarak kalan bu nur, vefatından sonra da kâinattaki varlığı devam etmektedir.⁶⁷

Târîh-i Ahterî'de Âdem (a.s.) yaratılmadan önce Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yaratıldığı şu şekilde zikredilmektedir: "Allah Teâlâ Cebrâil'e (a.s.) dünyanın merkezi olan yerden avucuyla beyaz bir toprak getirmesini emretti ve Hz. Muhammed'i (s.a.v.) yaratmak için rahmet nuruyla onu aydınlattı. Bunun üzerine Cebrâil (a.s.) meleklerden 70 bin meleklerle beraber Allah Resulü'nün kabrinin bulunduğu yerden, o zaman beyaz olan bir avuç toprak aldı. Onu karanfil, bal özü, cennette Selsebil ismiyle bilinen bir nehir suyuyla yoğurdu. Sonra cennet nehirlerine batırdı, gökyüzünde ve yeryüzünde dolaştırdı. Melekler, Âdem'i (a.s.) tanımadan önce Muhammed'in (s.a.v.) üstünlüğünü bildi. Sonra Âdem'in (a.s.) toprağını yoğurdu, ceset yaptı ve onu 40 yıl cennetin kapısına bıraktı".⁶⁸ Melekler daha önce insan gibisini görmedikleri için onun şekline şaşırıldılar. Bu durum, yani insanın yaratılması Kur'ân-ı Kerîm'in ifadesiyle uzun bir zaman diliminde gerçekleşmiştir. "*İnsan (henüz) anılır bir şey değilken (yaratılmamışken) üzerinden uzunca bir zaman geçti*",⁶⁹ ayeti bunu ifade etmektedir.

Ahterî yine Hakikat-i Muhammediyye veya Nûr-ı Muhammedî ile ilgili olarak, Allah Teâlâ'nın Âdem'in (a.s.) yaratılışını tamamlayıp ona ruh üflemesi hakkında bilgi verirken de şunları zikretmektedir: "Ona namus elbiselerinden, cennet hullelerinden⁷⁰ giydirdi ve çeşitli süslerle onu süsledi. Başına dört köşeli vakar tâcı koydu. Tâcın, her bir köşesinde ışığı güneş ve ay ışığından parlak büyük bir inci vardı. Onun içinden, Muhammed'in (s.a.v.) güneş ışığı gibi olan nuru, dolunay gibi onun yüzünde parladı. Sonra altından bir yatak üzerine onu yükseltti ve meleklerin omuzlarına yükledi. Onlara, "*Onu, gökyüzümde gezdirin ki, göğün harikalarını ve içinde olan şeyleri görsün ve bilgisi artsın,*" buyurdu. Melekler "*Rabbimiz! Duyduk ve itaat ettik*", dediler. Melekler onu, Allah'ın mucizeleri ve harikaları hakkında bilgi sahibi olması için dört yıl kadar gökyüzünde dolaştırdılar".⁷¹

Târîh-i Ahterî'de yine bu konuyla ilgili olarak, "Allah Teâlâ Âdem'i (a.s.) yaratınca ona, "*Seni kim yarattı?*" buyurdu. O, "*Sen ya Rabbi*", dedi. Allah Teâlâ da "*Benim için secde et!*", buyurdu. Bunun üzerine Âdem (a.s.) Allah'a secde etti. Sonra "*Ey Âdem! Ben senden söz alacağım,*" buyurdu. O da "evet," dedi. Bunun üzerine cennetten, beyazı kar gibi, ışığı güneş gibi olan cennet yakutlarından Hâcerü'l-esved'i çıkarttı. "*Elini ona sür,*" buyurdu. Elini sürdü sonra onun sulbünden zürriyetini çıkarttı. O nesil Muhammed (a.s.) ile başladı. Ona "*Ey Muhammed! Seni kim yarattı?*" buyurdu. O da "*Sen yarattın ya Rabbi!*", dedi. "*Benim için secde et!*", buyurdu, O da Allah'a secde etti. "*Ey Muhammed! Senden bir söz*

⁶⁷ Demirci, Mehmet. "Hakikat-i Muhammediyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1997). 15/179.

⁶⁸ Ahterî, *Târîh-i Ahterî*, (Adnan Ötüken, 46), 6z.

⁶⁹ el-İnsân 76/1.

⁷⁰ Hulle: Cennet elbisesi.

⁷¹ Ahterî, *Târîh-i Ahterî*, (Adnan Ötüken, 46), 8v-z.

(*misak*) *alacağım*", buyurdu. O da "Evet", dedi. "*Elini Hâcerü'l-esved'e sür*", buyurdu.⁷² Ahterî bu konuyu aynı şekilde, Allah Teâlâ'nın nebiler ve resuller topluluğuna ve onların soyundan gelenlere, kendisine secde ediniz dediğini, kâfirler ve münafıklar dışında diğerlerinin Allah'a secde ettiklerini, anlatmaktadır.⁷³

Ahterî aynı konuyla ilgili başka bir rivayette: Âdem'in (a.s.) arşa baktığını Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ismini arşın üzerinde yazılı olarak gördüğünü, söyleyerek, Âdem'in (a.s.) O'nu arzuladığını, fakat Allah Teâlâ O'nun ahir zamanda çıkacağını, nakleder. Âdem (a.s.) daha sonra Allah'ın emriyle O'nun nurunu alından parmaklarına oradan da işaret parmağına geçtiğini, görür. Bunun üzerine Âdem (a.s.) "*Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed onun Resûlüdür*," diyerek işaret parmağını kaldırır. Bundan dolayı şehadet anında işaret parmağını kaldırmanın sünnet olduğunu, nakleder.⁷⁴

Bir başka rivayette, "Allah Teâlâ Âdem'i (a.s.) cennete koyunca ona devlet tâcı, cömertlik elbisesi ve Muhammed'in (a.s.) nurunu verdi. Cennet onun nuruyla aydınlandı. Hatta Âdem (a.s.) bu ışığın yardımıyla cenneti baştan sona gördü. Bundan hoşlandı. Bu nur bedeninde kalmadı, Allah'ın kudretiyle alından sağ omzuna, omzundan işaret parmağının ucuna gitti. İşaret parmağının ucuna ulaşıncı, Âdem (a.s.) işaret parmağını kaldırdı ve bu nuru gördü. Bakınca onda Muhammed'in (a.s.) nurunun bereketiyle, mülkün, arşın ve bütün yaratıkların ruhlarının bekçilerini gördü. Bu, Allah'ın birliğine inanan Âdem'in (a.s.) neslinden gelen çocukları için bir kaynak oldu. Bu nedenle "sebbâbe" diye isimlendirildi. Çünkü o bu nuru görmeye sebeptir. Sonra Cebrâil (a.s.) beraberinde Süleyman'ın (a.s.) yüzüğü olduğu halde geldi. O yüzük parlak bir yıldız gibi, kokusu ise misk kokusu gibiydi. Onun aslı kırmızı altından, yüzük taşı kırmızı yakuttandı ve üzerinde üç satır vardı. Üç satırın birincisinde, "*Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla*," ikincisinde "*Allah'tan başka ilah yoktur*," üçüncüsünde "*Muhammed Allah'ın Resûlüdür*" yazılıydı ve onu Âdem'e (a.s.) verdi. Âdem (a.s.) başparmağına takmak isteyince, O'na serçe parmağına takmasını çünkü onun zayıf ve küçük olduğunu söyledi. Âdem (a.s.) da "*Ya Rabbi! Başparmağa uygun olanı nasıl serçe parmağına koyarım?*" deyince, ona, "*Ey Âdem! Başparmak habibin nurunu buldu, o ona yeter, serçe parmak ise zayıftır, şüphesiz ben zayıflara karşı merhametliyim*," buyurdu.⁷⁵

Görüldüğü gibi Hakikat-i Muhammediyye veya Nûr-ı Muhammedî olarak bilinen manevi varlık, bir nurdur ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) manevi şahsiyetinde sembolleşmektedir. O, Hz. Âdem'den (a.s.) daha önce yaratılmıştır. Diğer tüm canlı ve cansız varlıklar, onun gerçeğini ortaya çıkartmak için yaratılmışlardır. Ahterî Nûr-ı Muhammedî konusunu, kitabının değişik yerlerinde farklı rivayetlerle işlemiştir.⁷⁶ Bunlara göre; Hz. Âdem (a.s.), Hakikat-ı Muhammedîye nurundan

⁷² Ahterî, *Târîh-i Ahterî*, (Adnan Ötüken, 46), 12v.

⁷³ Ahterî, *Târîh-i Ahterî*, (Adnan Ötüken, 46), 12v-z.

⁷⁴ Ahterî, *Târîh-i Ahterî*, (Adnan Ötüken, 46), 14v-z.

⁷⁵ Ahterî, *Târîh-i Ahterî*, (Adnan Ötüken, 46), 14v.

⁷⁶ Bkz: Ahterî, *Târîh-i Ahterî*, (Adnan Ötüken, 46), 12v-16v.

yaratılmış, sonra bu nur çocukları yoluyla temiz bir nesep ile nesilleri aşarak Hz. Peygamber'e ulaşmış, daha sonra da ehl-i beyt, ashâb-ı kirâm ve müctehid imamlarla devam eden bir silsile takip etmiştir. Ahterî, İsrâiloğulları'na gönderilen peygamberleri neseb bağı olmadığından ele almamıştır. Temiz bir nesil gereği olarak Hz. Peygamber'in ehl-i beytini, akrabalık bağları bulunduğundan dört halifeyi ve bunların yolunu takip eden müctehid mezhep imamlarını da bu nesebe dâhil etmiştir.⁷⁷

Ahterî, yaratılış hakkında başka bir rivayette şu bilgileri vermektedir: Allah Teâlâ insanı yaratmayı dilediğinde Cebrâil'i (a.s.) biraz toprak getirmesi için yeryüzüne gönderdi. Cebrâil ona gelince: "*Seni bana gönderen Allah'ın yüceliğine sığınırım. Benden bir şey alma çünkü ben cehennem ateşine dayanmam*" dedi. Böyle söylemesinden dolayı Cebrâil (a.s.) hiçbir şey almadan Allah Teâlâ'ya dönüp: "*Ya Rabbi! O size sığındı*", dedi. Bunun üzerine Mîkâil ve İsrâfil'i gönderdi. O ikisi de Allah'a sığınarak bir şey alamadan döndüler.⁷⁸ Tekrar Allah Teâlâ Azrâil'i (a.s.) gönderdi. Ölüm meleği Azrâil, Allah Teâlâ'nın emrini yerine getirememek suretiyle O'na isyan etmekten Allah'a sığınarak, yeryüzünün köşelerinden temiz, koyu kıvamlı, hoş, kırmızı, siyah ve beyaz olanından bir avuç aldı ve getirdi. Bunun için Âdem'in (a.s.) zürriyeti; temiz/iyi, pis/kötü, sâlih, kötü niyetli, çirkin, güzel, beyaz, siyah, kırmızı, sarı oldu. Sonra ölüm meleği Allah Teâlâ'nın huzuruna çıkınca, yeryüzü; "*Ey ölüm meleği! Beni eksilttin*" diye bağırdı. Allah Teâlâ "*Ey yeryüzü! Kederlenme ben ölüm meleğinin senden aldığından daha güzelini sana geri vereceğim. Görmüyor musun? İnsan öldüğünde yıkanır, kefenlenir, damat/gelin gibi kokulanır sonra defnedilir*" buyurdu.⁷⁹ Müellif bu konuyla ilgili farklı bir rivayeti İbn Abbas'tan (r.a.) şu ifadelerle nakletmektedir: "*Allah Teâlâ İblîs'i yeryüzünün tatlı ve tuzlu toprağından bir avuç alması için gönderdi. Âdem'i (a.s.) bu topraktan yarattı. Kimi tatlı olandan yarattı ise, kâfir çocuğu bile olsa o mutlu; kimi tuzlu olandan yarattı ise nebilerin çocuğu bile olsa o mutsuz oldu.*" Sonra Allah Teâlâ Azrâil'in onu çamur yapması için acı, tuzlu ve tatlı su ile yoğurmasını emretti. Bunun için Âdemoğlunun huyları farklı oldu. Allah Teâlâ Azrâil'e: "*Cebrâil, Mîkâil ve İsrâfil yeryüzüne merhamet etti. Fakat sen ona acımadın, kesinlikle bu topraktan yaratacağım kimselerin ruhlarını senin elinle alacağım*"⁸⁰ buyurdu.

Ahterî'nin İbn Abbas'a dayandırarak eserinde naklettiği bir rivayette: İblîs'in, ruhsuz olarak, Mekke ve Tâif arasına bırakılan Âdem'in (a.s.) cesedine uğradığını, cesede vurduğunda onun boş olduğunu gördüğünü, nakleder. Daha sonra Âdem'in (a.s.) ağzından girip, arkasından çıktığını, kendisiyle birlikte olduğu meleklerden arkadaşlarına, bunun kendine hâkim olamayan boş bir yaratık olduğunu, meleklerle; "*Şayet Allah size ona itaati emretse ne yapardınız?*" diye sorduğu, onların

⁷⁷ Abdulkadir Macit, "Ahterî Muslihiddin Mustafa Karahisârî'nin "Tarih"i ve Bu Çerçevesinde Ahterî'nin İslam Tarihi ile Siyer ilmindeki Yeri" *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* (İMAD), 1/2 (Haziran 2015), 259.

⁷⁸ Ahterî, *Târîh-i Ahterî*, (Adnan Ötüken, 46), 6z.

⁷⁹ Ahterî, *Târîh-i Ahterî*, (Adnan Ötüken, 46), 6z-7v.

⁸⁰ Ahterî, *Târîh-i Ahterî*, (Adnan Ötüken, 46), 7v.

da: “Rabbimizin emrine itaat ederiz” dediklerini, nakleder. İblîs'in ise “Allah'a yemin olsun ki şayet ben ona hâkim olursam onu helâk edeceğim, o bana hâkim olursa isyan edeceğim”⁸¹ söylediğini zikretmektedir.

Ahterî, Kur'ân'da Yüce Allah'ın “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım”⁸² buyurmasında halifeden kastedilenin Âdem (a.s.) olduğunu söyleyerek böyle isimlendirilmesinin Allah Teâlâ'nın Âdem'i (a.s.) halk etmeden önce cinleri yarattığını dolayısıyla da cinlerin arkasından gelen anlamında halife denildiğini veya Âdemoğlunun yeryüzünde Allah'ın hükümlerini yerine getirdiği ve kararlarını uyguladığı için Allah'ın halifesi,⁸³ olduğu görüşlerini nakletmiştir.

Ahterî'nin İbn Abbas'a dayandırarak eserinde naklettiği bir rivayette: “Allah Teâlâ, Âdem'in (a.s.) başını Beytülmakdis'ten, yüzünü cennetten, dişlerini Kevser'in toprağından, sağ elini Kâbe'den, sol elini Fars'tan, ayaklarını Hint'ten, kemiklerini dağdan, avretini Bâbil toprağından, sırtını Irak, kalbini Firdevs, dilini Tâif, gözünü Havz toprağından yarattığını ifade ederek; başı Beytülmakdisten olunca akıl ve kıvrak zekâ yeri, yüzü cennetten olunca ziyet yeri, dişleri Kevser'den olunca hoşluk yeri, gözleri havzdan olunca sevimlilik yeri, sağ eli Kâbe'den olunca yardım yeri, sırtı Irak'tan olunca kuvvet yeri, avreti Bâbil'den olunca şehvet yeri, kemiği dağdan olunca sağlamlık yeri, kalbi Firdevs'ten olunca imanın yeri, lisanı Tâif'ten olunca şehadetin yeri oldu”.⁸⁴ Ahterî'nin İbn Abbas'a dayandırarak eserinde naklettiği başka bir rivayette: “Allah Âdem'i (a.s.) dünyanın farklı bölgelerinden; başını Kâbe, göğsünü Dihyen, sırtını ve karnını Hint, iki elini doğu, iki ayağını batı toprağından yarattı”. Vehb'ten (ö. 200/815-16) de bu konuyla ilgili şunları nakletmiştir: “Allah Âdem'i (a.s.) yedi (kat) yerden; başını birinci, boynunu ikinci, göğsünü üçüncü, iki elini dördüncü, sırtını ve karnını beşinci, uyluklarını altıncı, bacak ve iki ayağını yedinci kattan yarattı. Ayrıca vücudunda dokuz kapı yarattı. İki gözü, iki kulağı, iki burun deliği ve ağız olmak üzere yedisi başında; önünde ve arkasında olmak üzere de ikisi bedenindedir. Ona beş duyu yarattı. İki gözünde görme; iki kulağında duyma, ağızında tat alma, ellerinde dokunma, ağızında kendisiyle konuştuğu bir dil, dördü ön diş, dördü ön orta kesici diş, dördü köpek dişi, on altı azı dişi yarattı”.⁸⁵

Ahterî, Âdem'in (a.s.) cesedinin kırk sene Mekke ve Tâif arasına atıldığını, üzerine otuz dokuz sene hüznün yağmuru sonra bir sene de mutluluk yağmuru yağdığını, bundan dolayı da Âdemoğlunda kederin çok olduğunu, sonunda da mutluluk ve rahat geldiğini söyleyerek⁸⁶ Âdem'in (a.s.) cesedine ruh üfleme/yeni can vermeyi şöyle anlatmaktadır: Kırk sene geçtikten sonra Allah, Âdem'e (a.s.) ruh üfleyerek onu canlandırmak istedi. Ruha ağızından veya beyninden girmesini emretti. Ruh üç defa “Niçin gireyim ya Rabbi, sen biliyorsun ki orası dar ve karanlık bir giriştir” dedi. Dördüncüsünde Allah Teâlâ; “İsteksizce gir, gönülsüzce çık”, buyurdu. Bunun üzerine ruh çeşitli zorluk ve sıkıntıyla

⁸¹ Ahterî, *Târîh-i Ahterî*, (Adnan Ötüken, 46), 7v.

⁸² el-Bakara, 2/30.

⁸³ Ahterî, *Târîh-i Ahterî*, (Adnan Ötüken, 46), 6z.

⁸⁴ Ahterî, *Târîh-i Ahterî*, (Adnan Ötüken, 46), 7z.

⁸⁵ Ahterî, *Târîh-i Ahterî*, (Adnan Ötüken, 46), 7z.

⁸⁶ Ahterî, *Târîh-i Ahterî*, (Adnan Ötüken, 46), 8v.

beyninden girdi. Orada iki yüzyıl miktarı döndü. Sonra iki gözüne indi, hemen kendine baktı, hepsini çamur olarak gördü. Kulaklarına ulaştınca meleklerin tesbihini işitti. Sonra solungaçlara indi hemen hapşırıldı. Hapşırma bitmeden önce ruh ağzına ve diline indi. Allah ona Allah'a hamd etmeyi telkin etti. Bu dil üzerinde meydana gelen ilk şeydir. Rabbi ona "Rabbin sana merhamet etsin ey Âdem!", diye cevap verdi. Sonra göğsüne indi hemen ayakta kendi kendine durmaya acele etti, fakat güç yetiremedi. Mide/karın boşluğuna ulaştınca yemeği arzuladı. O vücuduna giren ilk arzudur. Sonra ruh bütün bedenine yayıldı, bunun üzerine et, kan, damarlar ve sinir oldu bunun peşinden insan olarak ayağa kalktı/yerleşti. Ruhun vücuda üflenmesi cennette, vücudun oluşturulması/şekillendirilmesi ise yeryüzünde oldu. Sonra Allah Teâlâ her gün güzelliği artan beyaz tırnaktan bir elbise giydirdi. Günah işleyince bu tırnak deriye çevrildi ve ilk halini hatırlaması için parmak uçlarında (biraz) kaldı. Bunun için bir insan güldüğünde, hemen tırnağına bakarsa gülüşünü unuttur. Allah Teâlâ'nın Âdem'in (a.s.) vücudunda yarattığı ilk şeyin avret yeri olduğu söylenir. O, "Ey Âdem! Bu senin yanına koyduğum bir emanettir. Ancak hakkı olana teslim et", dedi.⁸⁷ Allah Teâlâ Âdem'in (a.s.) yaratılışını tamamlayınca ona ruh üfledi. Sonra Allah "Âdem'e bütün isimleri öğretti".⁸⁸ Âdem, yeryüzünde yaratıldığı ve buğday tenli olduğu için Âdem diye isimlendirildi. Künyesi "Ebu'l-beşer" yani insanlığın babasıdır.⁸⁹

Ahterî, Allah Teâlâ'nın âlemi yaratması ve burada yarattıklarının hepsinin insanda da var olması ve güzellik konusunda şunları zikretmiştir: "Allah Teâlâ güzelliği yedi kısım üzerine yaratmıştır. Bunlar; letâfet, melâhat/güzellik, ziya/ışık, nur, karanlık, rikkat/incelik ve dikkattir. Allah Teâlâ âlemi yarattığında bu özellikleri eşyaların üzerine dağıttı. Her bir şeye bunlardan birini verdi. Letâfeti, cennet, melâhat/güzelliği cennet hurileri; ziyayı/ışığı güneş; nuru ay, karanlığı gece, rikkat/yumuşaklığı su; dikkat/inceliği de havaya has kılmış, gökyüzü ve yeryüzünü bu özelliklerle süslemiş, Âdem'i (a.s.) ve Havva'yı yarattığında da o ikisini, bu kısımların hepsiyle süslemiştir". Müellif, gökyüzü ve yeryüzünün yaratılmasını küçük âlem, Âdem ve Havva'nın yaratılmasını ise büyük âlem diye isimlendirmiştir. O ikisi için, letafeti ruhu, melâhat/güzelliği yanağı, ziya/ışığı yüzü, nuru gözü, karanlığı saçları, yumuşaklığı kalbi, inceliği sırrı için kılmıştır.⁹⁰ Âdemoğlunun kendisinde bütün eşyalara dağıtılan özellikler toplandığı için o, her şeyden daha güzeldir.

Ahterî, insan ile Allah'ın yarattığı diğer mahlûkat arasındaki yaratılış bakımından benzerliği şöyle kıyaslamaktadır: "Gökyüzünün yüksekliği varsa, Âdem'in (a.s.) de boyu var; gökyüzünün güneş ve ayı varsa, onun da iki gözü var; onun yıldızları varsa, Âdem'in (a.s.) de dişleri var; onun dönüşü varsa, Âdem'in (a.s.) yürüyüşü var; onun damlası varsa, Âdem'in gözyaşı var; onun gök gürlemesi

⁸⁷ Ahterî, *Târîh-i Ahterî*, (Adnan Ötüken, 46), 8z.

⁸⁸ el-Bakara 2/31.

⁸⁹ Ahterî, *Târîh-i Ahterî*, (Adnan Ötüken, 46), 9v.

⁹⁰ Ahterî, *Târîh-i Ahterî*, (Adnan Ötüken, 46), 15v.

varsa, Âdem'in sözü var; onun şimşeği varsa, Âdem'in gülüşü var; yeryüzünün depremi varsa, Âdem'in hareketi var; onun bir kararlılığı/sağlamlığı varsa, Âdem'in sakinliği ve ağırbaşlılığı var; onda nehirler varsa, insanın da damarları var; onun bitki ve ağaçları varsa, Âdem'in de saçları vardır".⁹¹ Âdemoğlunun yüzü güneşin doğduğu yeri/doğuyu, arkası/sırtı gün batımını/batıyı, sağı güneyi, solu kuzeyi, nefsi rüzgârı, uykusu ölümü, uyanıklığı hayatı, çocukluk günleri ilkbaharı, gençliği yazı, orta yaşlılığı sonbaharı, ihtiyarlığı kışı temsil etmektedir. Yeryüzü nasıl kuru ve soğuksa, hava nemli ve sıcaksa, su ıslak ve soğuksa, ateş kuru ve sıcaksa, insanoğlu da böylece ateş gibi sarı, sıcak ve kuru, yeryüzü gibi siyah, soğuk ve kuru, hava gibi kan/hayat, sıcak ve ıslak, su gibi balgam, soğuk ve ıslak olmuştur".⁹²

Ahterî'nin yukarıda verdiği örneklerle bakarsak yeryüzü ve gökyüzünün oluşumunun yaratıldığı cevher ile insanın yaratıldığı cevher, ortak ve birbirini tamamlayan özellikler taşımaktadır. Kur'ân'da insanın yaratılışıyla ilgili, "yer"- "الأرض" ismi kullanılmaktadır. Hûd suresinde; "Allah sizi yerden/topraktan yarattı",⁹³ Necm suresinde de: "O, sizi daha topraktan yarattığı zaman ve siz annelerinizin karnında bulunduğunuz sırada (bile), sizi en iyi bilendir"⁹⁴ ifadeleri yer almaktadır. Diğer başka ayetlerde bu toprağın "yapışkan bir çamur"⁹⁵ halinde ve "özün özü"⁹⁶ bir şekilde "insanın topraktan yaratıldığını"⁹⁷ anlatılmaktadır. Bu ayetlerden anlaşılıyor ki Allah Teâlâ Hz. Âdem'i (a.s.) mücerred bir topraktan yaratmamış aksine içinde tüm unsurların, elementlerin bulunduğu temel maddesi toprak olduğu bir özden yaratmıştır. Farklı ayetlerde özellikleri belirlenen bu toprak; kuru, kokuşup kararmış, müteğayyir/değişken,⁹⁸ yapışkan⁹⁹ bir çamurdan,¹⁰⁰ balçıktan ve ondan süzülen özün özünden¹⁰¹ oluşmuştur. Müfessirlere göre, önce toprak su ile karıştırılarak çamur haline getirilmiş, sonra bekletilmiş, daha sonra da suyu süzülüp, nemi alınmış ve vurulunca ses çıkaran kuru, pişmemiş bir çamur haline getirilmiştir.¹⁰² Kur'ân-ı Kerîm'de vurulunca ses çıkaran kuru, pişmemiş, çiğ ,kuru çamur kavramı "salsal"; uzun bir zaman su ile yumuşayıp siyahlaşıp kokuşan cıvık çamur şeklinde balçık durumuna gelmesi "hame"; çamurun

⁹¹ Ahterî, *Târîh-i Ahterî*, (Adnan Ötüken, 46), 15z.

⁹² Ahterî, *Târîh-i Ahterî*, (Adnan Ötüken, 46), 15z.

⁹³ el-Hûd 11/61.

⁹⁴ en-Necm 53/32.

⁹⁵ es-Saffât 37/11.

⁹⁶ el-Mü'minûn 23/12.

⁹⁷ el-Hac 22/5.

⁹⁸ el-Hicr 15/26.

⁹⁹ Es-Saffât 37/11.

¹⁰⁰ el-Mü'minun 23/12; er-Rûm 30/20.

¹⁰¹ el-Mü'minun 23/12.

¹⁰² Koyuncu, Süleyman. *Kur'ân'da İnsanın Yaratılışı*, (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1992), 98-99.

değişmiş şekil verilip insan olma durumu da “mesnun” kelimeleriyle ifade edilmiştir.¹⁰³ Ahterî, Mücahit'ten bir rivayette “salsal” sözcüğünden kastedilenin kokuşmuş çamur olduğunu naklederek bunun kırk yılının balçık haline gelinceye kadar geçen zaman olduğunu, onun her bir gününün dünya yılıyla bin yıl olduğunu, bu kuru, kokmuş çamur siyah renge dönüşüncüye kadar bırakıldıktan sonra Âdem'in (a.s.) cuma gününün son saatlerinde ikindiden sonra, bu çamurdan yaratıldığını nakletmektedir.¹⁰⁴

Ahterî, Havva validemizin yaratılışını da şöyle anlatmaktadır: Allah Teâlâ Âdem'i (a.s.) cennete yerleştirdiğinde orada kendisiyle ünsiyet peyda edecek kendi cinsinden bir kimseyi görmeden yürüyordu. Bundan dolayı yalnızlık hissetti ve kendi cinsini özledi. Otururken uyku hali ona ağır bastı. Allah Teâlâ da Cebrâil'e, Âdem (a.s.) uyuklar bir halde otururken, onun sol tarafından kendisine “kusayra” denen bir kaburga kemiği çıkarmayı emretti. Allah Teâlâ bundan Havva'yı yarattı sonra ona cennet elbiselerinden giydirip, çeşitli süslerle süsledi, onu Âdem'in (a.s.) yanına oturttu. Bunun üzerine melekler onun bilgisini sınavarak “Ey Âdem! Bu ne?” dediler. “Bir kadın”, dedi. “Onun ismi ne?” dediler. “Havva”, dedi. “Niçin Havva diye isimlendirdin?” dediler. “Çünkü o canlıdan yaratıldı”, dedi. “Niçin onu yarattı?” dediler. “Onunla oturmam, onun da benimle oturması için”, dedi. Müellif burada Cebrâil'in (a.s.) “kusayra” yı alırken, Âdem'in (a.s.) acı duymadığını, şayet bundan acı duysaydı erkeğin kadına asla yönelmeyeceğini söylemektedir. Havva isminin verilmesi konusunda İbn Abbas (r.a.): Canlıdan yaratıldığı için Havva dendi, demektedir. Başka bir görüşte de dudaklarında kırmızılık olduğu için Havva diye isimlendirildi, denilmektedir.¹⁰⁵

Âlimler, Âdem ve Havva'nın yaratılışlarının cennette mi yoksa dışarıda mı olduğu konusunda ihtilaf etmişlerdir. Cennette yaratıldıkları gibi, Âdem'in (a.s.) cennetin dışında ve Havva'nın cennette yaratıldığını söyleyenler de olmuştur. Ahterî doğru olanın ikincisi olduğunu, Havva'nın cennette yaratılmasından dolayı, erkeğin kadından usanmadığını söylemiştir. Bunun yanında, Âdem'in (a.s.) cesedinin oluşturulması yeryüzünde, ruhun vücuda üflenmesinin cennette olduğu da söylenmiştir.¹⁰⁶

Sonuç

İslam Tarihçilerinin bir kısmı eserlerine Hz. Âdem (a.s) ile başlarken, bir kısmı Hz. Muhammed'in (s.a.v.) nesebini Hz. Âdem'den (a.s.) itibaren anlatmış, diğer bir kısmı ise Hz. Âdem'le (a.s.) birlikte tüm evrenin yaratılışını anlatarak başlamışlardır. Ahterî de önceki İslam Tarihi yazarları gibi yaratılış konusu ile kitabına başlamıştır. Bu konu ile ilgili; yerin ve göklerin yaratılışı,

¹⁰³ Elmalılı, M. Hamdi Yazır. *Hak Dîni Kur'ân Dili*, (İstanbul: Yenda Yenidoğan Yayın Dağıtım, 1996), 5/229.

¹⁰⁴ Ahterî, *Târih-i Ahterî*, (Adnan Ötügen, 46), 7v; Geniş bilgi için bkz: Elmalılı, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, 5/230-231.

¹⁰⁵ Ahterî, *Târih-i Ahterî*, (Adnan Ötügen, 46), 14z.

¹⁰⁶ Ahterî, *Târih-i Ahterî*, (Adnan Ötügen, 46), 8v-z.

cinler, melekler, ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem ve eşi Havva'nın yaratılışından bahsetmiş ve bütün kâinatın yaratılış sebebi olarak da Hakikat-ı Muhammediyye yorumunu esas almıştır.

İslam Tarihçilerinden Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk* adlı eserine yaratılışla başlamış bu konuda geniş bilgiler vererek İslam Tarihi yazarlarına öncülük etmiş ve onun verdiği bu bilgiler kendisinden sonraki birçok tarihçi tarafından kullanılmıştır. Fakat eserinde İsrailiyat dediğimiz farklı kültürlerden oldukça fazla nakiller yapmıştır. Ahterî Muslihuddin Mustafa Efendi de yaratılış konusunu işlerken Taberî'den oldukça fazla alıntı yapmış, bazen aynı ifadeleri kullanmıştır.

Ahterî eserinde yaratılış konusunu işlerken mübalağalı, menkıbe türü rivayetler ve İsrâiliyat'a dair bilgileri kullanmıştır. Konuyu işlerken güvenilir râvilerin rivayetleri yanında, *Taberî Tarihi*'nde sıkça gördüğümüz İbn Abbas, Kâ'b el-Ahbâr, Vehb b. Münebbih, İbn Cüreyc, İbn İshak ve Süddî'den çok fazla rivayet nakletmiştir. Bu râvilerden Kâ'b el-Ahbâr ile Vehb b. Münebbih'e dayanan rivayetlerin sıhhatinde şüpheler bulunduğu ve çok fazla İsrailî rivayet naklettikleri ileri sürülmüştür. Bunların dışındaki İbn Abbas ve diğer râvilerden rivayet ettiği nakiller, kabulünde sakınca görülmeyen bilgiler veya zayıf rivayetler cümlesindedir.

Ahterî'nin, İbn-i Arabî, Abdülkerim el-Cilî ve önceki mutasavvıfların yorumu olan Hakikat-ı Muhammediyye'yi merkeze alarak yaratılış konusunu ele alması, yaşadığı 16. yüzyılın dinî yapısının ve kültürel birikiminin etkisiyle olsa gerektir. Naklettiği rivayetlerin doğruluğu konusunda çok az görüş belirten Ahterî, yaşadığı dönemde öğrendiği bilgileri ve kaynak zenginliğini olduğu gibi nakletmiştir. Böylece okuyuculara çok fazla malzeme sunmuş, rivayetlerin hepsini toplamış ve yorumu okuyuculara bırakmıştır.

Kaynakça

- Aclûnî, İsmail b. Muhammed el-Cerrahi. *Keşfu'l-Hafa*, 3. Basım, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988.
- Ahterî, Mustafa Efendi. *Târîh-i Ahterî*, Ankara: Milli Kütüphane, Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, 46, 1140.
- Ahterî, Mustafa Efendi. *Ahterî-i Kebîr*, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1310.
- Belâzürî. *Ensâbü'l-Eşrâf*. thk: Süheyl Zekkâr ve Riyaz Ziriklî, 13 Cilt. Beyrut, Lübnan: Dâru'l-Fıkr, 1417/1996.
- Biçer, Bekir. "Tarih Yaratılışla Başlar". *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*. 5/17, (2018), 117-134.
- Çağrı, Mustafa. "Yaratma", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/324-329 İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

- Demirci, Mehmet. “Hakikat-i Muhammediyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 15/179. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Dîneverî, Ebû Hanîfe. *el-Ahbârü't-Tıvâl*. Mısır: Matbaatü's-Saâde, 1330.
- Elmalılı, M. Hamdi Yazır. *Hak Dîni Kur'ân Dili*, İstanbul: Yenda Yenidoğan Yayın Dağıtım, 10 Cilt, 1996.
- Enis, İbrahim ve dğr. *el-Mu'cemu'l Vasi't*, el-Mektebetü'l- İslamiyye, 2. Basım, 2 Cilt. İstanbul, 1392/1972.
- Fayda, Mustafa. “Tarih”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/30-36 İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Gökdere, Hamza. *Kur'ân-ı Kerîm ve Kitab-ı Mukaddes'te Yaratılış*. Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Günay, İlhami. “Ahterî'nin Eserlerinin Tefsir ve Kur'ân İlimleri Açısından Değerlendirilmesi”, *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi (İMAD)*, 2/3 (Aralık 2017), 373-399.
- İbn Hişam. *es-Siretü'n Nebeviyye*, 4 Cilt, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 3. Basım, 1410/1990.
- İbn Kuteybe. *el-Maârif*, thk: Dr. Servet Ukkâşe, Kahire: Dâru'l-Maârif, 4. Basım, 1119.
- Kelebek, Mustafa. “Bir Fıkıh Kласiği Olarak Ahterî'nin “Câmi'u'l-Mesâil” Adlı Eseri”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 27, (2016), 575-591.
- Keskin, Zeki. “Ayetler Işığında İnsanın Yaratılışı”. *I. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi Tebliğleri*. ed. Âdem Tatlı vd. 382-415. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, 2017.
- Koyuncu, Süleyman. *Kur'ân'da İnsanın Yaratılışı*, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1992.
- Kutsal Kitap, Tevrat, Zebûr, İncil*. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi-Yeni Yaşam Yayınları, 2016.
- Luis, Ma'lûf. *el-Muncid fi'l-Luğati*, Beyrut, Dâru'l-Meşrik,, 33. Basım, 1992.
- Macit, Abdulkadir. “Ahterî Muslihiddin Mustafa Karahisâri'nin “Tarih”i ve Bu Çerçevesinde Ahterî'nin İslam Tarihi ile Siyer İlmindeki Yeri” *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi (İMAD)*, 1/2 (2015), 246-267.
- Muhammed b. Sa'd. *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*. thk: Dr. Ali Muhammed Ömer, 11 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1. Basım, 1421/2001.
- Muhammed İbn İshak. *es-Siretü'n Nebeviyye*, 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2004.
- Mutçalı, Serdar. *Arapça Türkçe Sözlük*, İstanbul, Dağarcık Yayınları, 1995.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, thk: Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim. 11 Cilt. Mısır: Dâru'l-Maârif, 2. Basım, 1119/1707.

Tüccar, Zülfikar. "el-Maârif" Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 27/271. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.

Türkan, Ahmet. "Ahterî-i Kebîr Sözlüğünde Geçen Dinler ve Dini Kavramlar Üzerine Bir Değerlendirme". ed. Bilal Kemikli, Ahmet Türkan, 197-220. Ankara: TDK Yayınları, 2018.

Türkel, Rifat. "Ahterî'nin İslam Mezhepleri ile İlgili Görüşlerinin Eserleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi". e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi 8/2 (Nisan 2016): 183-211 .
<https://doi.org/10.18403/emakalat.70662>

Ya'kûbî, Ahmed b. Ebî Ya'kûb. *Târîhu'l-Ya'kûbî*, 3 Cilt. Necef: Matbatü'l-Garî, 1358.

Yağcı, Mehmet Emin. *Muslihuddin Mustafa Efendi'nin Târîh-i Ahterî Adlı Eserinin Tahkik ve Değerlendirilmesi*. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

Creation in Classical Islamic History Sources: The Example of Târîh-i Ahterî

Dr. Mehmet Emin YAĞCI

Extended Summary

Since Prophet Adam (as), the subject of creation has always attracted attention and kept people busy, and many views have been put forward on this subject throughout human history. Answers to this one were sought from the information in the holy books, mythologies, and positive sciences. Classical Islamic Historians generally started history with the creation of the universe called “hilkat (genesis)/yaratılış (creation)” and the Prophet Adam (as). They used the information they obtained from Holy Books such as the Torah, the Bible, pre-Islamic Arab society, and Persian mythology, as well as the Qur’an and hadiths as a source of information. The Qur’an declares about the first state of the universe, the creation of the sky and the earth, and the stages of man’s creation. In various verses, the creation of the first man from soil takes place, and then it refers to the stages of creation in the mother’s womb. In the genesis/creation part of the Torah, it is stated that God created the sky and the earth in the beginning, then animals and plants, and then the first man were created. According to the Qur’an and the Bible, all created things were created in six days, and jinn, angels, animals, and plants were created before man. All beings created before man were created for humans to benefit from them, live comfortably on earth and benefit from them. The word *خلقة* /hilkat, which comes from the same root, also means “creation, disposition, temperament, body structure, constitution, external appearance”. *خلق* /halk, *خلقة* /hilkat and its derivatives are the most common words in Islamic sciences such as the Qur’an, hadith, tafsir, and prophetic biography. *خلق* /halk is used in folk lexicon with the meanings of “to create, to bring into being, to invent something new from something, to manufacture, to measure according to one’s will before work”.

Classical Islamic Historians accepted the beginning of history as the creation of humans and started their books with the creation of Prophet Adam (as). Islamic Historians Ibn Ishaq (d. 151/768) and Ibn Hisham (d. 218/833) Ibn Sa’d (d. 230/845) Ibn Kutayba (d. 276/889) Balazuri (d. 279/892) - 93) Dineverî (d. 282/895) Ya’kûbî (d. 292/905) and Tabari started their works with the creation and Prophet Adam (as).

Different views have been put forward in Islamic literature as to what the first being created is. Many views have been put forward about the first created one such as the pen, the mind, nûr-i Muhammedî, the kürsî (pulpit), arş (العرش), the water, the spirit, the Lawh-i Mahfuz, the air, the wind, the darkness and light. Tabari gave the most extensive information about creation from Islamic historians. Tabari pioneered the writers of Islamic History in this regard, and many historians used

this information given by him after him. Tabari made many narrations about the creation of jinn, angels, and human beings. According to these narrations, jinns were created from smokeless fire, light angels, and soil humans.

Ahterî Muslihuddin Mustafa Efendi, who wrote many works such as these and lived in the 16th century, started his work *Târîh-i Ahterî*, which he wrote in Arabic, with the Prophet Adam (as) and creation. Ahterî, who wrote his work with a narrative method, wrote about prophets such as Şît, İdris, Nuh, Hud, İbrahim and İsmail (as), who were hereditary from Prophet Adam (as) until the birth of Prophet Muhammad (PBUH), and Prophet Muhammad (PBUH) life, Hulefâ-yi Raşidîn, Ehli Bayt and mujtahid sect imams. While dealing with these subjects, Ahterî, like many other Islamic Historians, started his work with the creation of jinn and human beings. According to him, it is based on the idea that when there is nothing other than Allah, there is Hakikat-i Muhammediyye/Nûr-ı Muhammedî first, and that all creatures are created from this one. Since the soul and light of the Prophet Muhammad (PBUH) were created before all humans, prophets and even angels, Prophet Muhammad (PBUH) is the spiritual father of humanity and also the father of spirits. Prophet Adam (as) is the first material father of humans. According to Ahterî, the Prophet Adam (as) was created from the light of the Hakikat-I Muhammed, and then this light reached the Prophet Muhammad (PBUH) by crossing generations with a pure lineage through his own children. Later on, a succession was followed by the Ahl al-Bayt, the Companions, and the mujtahid imams. Ahterî did not deal with the prophets sent to the Children of Israel because they were not related by lineage.

Ahterî, who uses excessive exaggeration, anecdotal narrations, and information about Israel in his work, while conveying the subjects, besides the narrations of reliable narrators, Ibn Abbas, Ka'b al-Ahbar, Vehb b. Münebbih also made quite a few citations from narrators such as Ibn Jurayj.

Ahterî conveyed these narrations as they were, without adding his own interpretation. Ahterî's handling of the issue of creation by centred on the "Hakikat-ı Muhammediyye", the interpretation of İbn-i Arabî, Abdülkerim el-Cili and previous mystics, also shows the religious structure and cultural accumulation of the 16th century in which he lived. Ahterî, who rarely expressed an opinion on the accuracy of the narrations he narrated, conveyed the knowledge and wealth of resources he had during his lifetime. Thus, he presented plenty of material to the readers, brought together all the narrations and left the interpretation to the readers.

In this study, we will discuss how the subject of creation is handled in the classical Islamic History books and how the subject of creation is handled in Muslihuddin Mustafa Efendi's book *Târîh-i Ahterî*, which he wrote on the History of Islam (Siyer).

Keywords: History of Islam, *Târîh-i Ahterî*, Creation, Adam, Ahterî Muslihuddin Mustafa Efendi.